

Emilia Pomiankiewicz

**ŚLADY UKRYTE W HARMONII STYLU ZAKOPIAŃSKIEGO.
WILLA OKSZA A TWÓRCZOŚĆ KOLONII
ARTYSTYCZNEJ ZAKOPANEGO**

Słowa kluczowe: willa Oksza, styl zakopiański, artyści XX wieku, Galeria Sztuki XX wieku, Muzeum Tatrzańskie.

**TRACES HIDDEN IN THE HARMONY OF THE ZAKOPANE STYLE.
OKSZA VILLA AND THE CREATIVE OUTPUT OF THE ARTIST
COLONY IN ZAKOPANE**

Keywords: Oksza villa, zakopane style, artist of the 20th century, Gallery of 20th Century Art, The Tatra Museum.

Wstęp

Zakopane, miejsce wyjątkowe, powszechnie określane mianem stolicy Tatr lub zimową stolicą Polski. To nie tylko kurort od lat przyciągający turystów i pasjonatów sportów górskich. To także kolebka kultury góralskiej i sztuki podhalańskiej, obok których wykształcił się unikatowy styl zakopiański. Zakopane, odkryte przez dra Tytusa Chałubińskiego, od końca XIX wieku skupiało środowiska artystów i uczonych inspirowanych bliskością Tatr i góralszczyzną, wśród których zrodziła się specyficzna kolonia artystyczna. Ślady pozostawione przez artystów zauroczonych Zakopanem zmaterializowane i zachowane do dziś w postaci ich dzieł są prezentowane we wnętrzach Galerii Sztuki XX wieku w willi Oksza, filii Muzeum Tatrzańkiego.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie różnorodności oraz wielowymiarowości śladów odnajdywanych w zakopiańskiej sztuce przełomu XIX i XX wieku na przykładzie dzieł eksponowanych w willi Oksza.

Motto: *Spojrzeliliśmy ku Tatrom, płynęły morzem blasków i błękitów –
czyste, jasne, kryształowe, srebrzyste, w śnieżnej,
skrzęcej się, niepokalanej bieli.¹*

---

¹ Witkiewicz S., *Pisma zebrane Sztuka i krytyka u nas*, Kraków 1971, s. 35.

1. Styl zakopiański

Styl zakopiański, uznawany powszechnie za pierwszy polski styl narodowy, w swojej genezie sięga do źródeł nurtu w architekturze willowej w epoce romantyzmu, określanego mianem „malowniczego stylu wiejskiego”².

Chociaż za twórcę stylu zakopiańskiego niewątpliwie jest uznawany Stanisław Witkiewicz badacze sugerują, że artysta mógł ulec pewnym inspiracjom. Zbigniew Moździerz, konserwator zabytków architektury, podkreśla: *W literaturze funkcjonuje przypuszczenie, że ktoś zainspirował Witkiewicza do stworzenia stylu zakopiańskiego. Najczęściej wskazuje się na Bronisława Dembowskiego, chociaż niektórzy badacze sugerują, że mogli nimi być również Franciszek Ksawery Martynowski, Bolesław Prus czy Antoni Sygietyński. Jacek Woźniakowski sugeruje, że Witkiewicz mógł inspirować się także twórczością Henry’ego Hobsona Richardsona w stylu gontowy*³. Wszystkie wymienione postacie były związane z tworzeniem stylów narodowych, jednakże kluczowymi osobami w kształtowaniu stylu zakopiańskiego rzeczywiście mogli być Bronisław Dembowski wraz z żoną. Byli oni bowiem pionierami w poznawaniu i propagowaniu podhalańskiej kultury ludowej. Stanisław Witkiewicz dzięki licznym pobytom za granicą, poprzez styczność z tamtejszą kulturą i sztuką ludową bez wątpienia miał możliwość zapoznania się oraz zetknięcia z wieloma realizacjami i koncepcjami stylów narodowych, między innymi litewskiego, rosyjskiego, niemieckiego czy angielskiego⁴. Jak wyjaśnia historyk sztuki Andrzej Szczerski *Styl zakopiański [...] uznać można za indywidualną kreację Witkiewicza, osadzoną w tradycji środkowoeuropejskiej recepcji sztuki brytyjskiej około roku 1900. W koncepcji Witkiewicza przenikają się bowiem idee stylu narodowego, społecznych funkcji sztuki i nadzieja na powstanie sztuki nowoczesnej, zrywającej z tradycją historyzmu. Witkiewicz chciał stworzyć polski styl narodowy, przeciwstawiający się obcym wpływom i będący źródłem odrodzenia sztuki w Polsce*⁵. Tak więc styl zakopiański wykrystalizował na przełomie XIX i XX wieku. Chociaż pierwsze próby realizacji podhalańskiej sztuki ludowej w sztuce użytkowej nastąpiły jeszcze przed przyjazdem Witkiewicza do Zakopanego (zamówienie na łóżko, krzesło i parawan zdobione motywami podhalańskimi, których projekt wykonała Magdalena Butowt-Andrzejkiewiczówna) to jednak do wykonania doszło już po pierwszym pobycie Witkiewicza na Podhalu. Początkowo w Zakopanem pojawiały się budowle utożsamiane ze stylem szwajcarskim, choć już zawierające zapożyczenia z budownictwa podhalańskiego.

---

² Moździerz Z., *Przewodnik Szlak Stylu Zakopiańskiego*, Zakopane 2014, s. 95.

³ Moździerz Z., *Architektura i rozwój przestrzenny Zakopanego*, s. 164.

⁴ Por. Moździerz Z., *Architektura i rozwój przestrzenny Zakopanego*, Zakopane 2013, s. 165.

⁵ Szczerski A., *Wzorce tożsamości. Recepcja sztuki brytyjskiej w Europie Środkowej około roku 1900*, cyt. za Moździerz Z., *Architektura i rozwój przestrzenny Zakopanego*, Zakopane 2013, s. 165.

Pierwszą chałupą w stylu zakopiańskim była willa Koliba, dziś Muzeum Stylu Zakopiańskiego – jedna z filii Muzeum Tatrzańskiego. Cechami charakterystycznymi domu była zrębowa konstrukcja ścian i półszczytowy dach, a asymetryczna bryła przypominała pod względem kompozycyjnym wille „szwajcarskie” (Il.1.). Kunsztowny detal, czystość kształtu, wysokie podmurówki, ozdobne tarasy i ganki – te wszystkie elementy były urzeczywistnieniem idei stylu zakopiańskiego Witkiewicza.

2. Willa Oksza – rys historyczny

Willa Oksza, gdzie obecnie mieści się Galeria Sztuki XX wieku – jedna z filii Muzeum Tatrzańskiego – była trzecim dziełem Stanisława Witkiewicza, zaprojektowanym w stylu zakopiańskim, po willi Koliba i willi Pepita. Rezydencja znajduje się w Zakopanem przy ulicy Zamoyskiego 25, obok kościoła pw. Świętego Krzyża. Zaliczana jest do zabytków wchodzących w skład Szlaku Stylu Zakopiańskiego.

Historia Okszy sięga końca XIX wieku. Powstanie projektu datuje się na lata 1894–1895, natomiast realizacja budowy nastąpiła w latach 1895–1896. Budynek wznosili góralscy cieśle pod nadzorem Wojciecha Roja i Jana Obrochty (Il. 2, 3). Początkowo willa zwana była przez pierwszych właścicieli, Bronisławę i Wincentego Kossakowskich, „Korwinówką”. Nazwę obiektu na powszechnie znaną i rozpoznawaną do dziś pod terminem Oksza wprowadzili kolejni właściciele willi – Marcin hr. Kęszycki z żoną. Warto wspomnieć, że willa zakupiona została przez hrabiego w ramach prezentu z okazji 25. rocznicy ślubu dla żony, Heleny Kęszyckiej, która mieszkała w niej do śmierci w roku 1907⁶. Właściciele willi zmieniali się na przestrzeni lat (Il. 4, 5). Początkowo kolejnym właścicielem Okszy był prof. Ignacy Pietrzycki, słynny stomatolog. Prawdopodobnie to on w latach 1915–1916 przyczynił się do rozbudowy willi oraz do wzbogacenia jej w oficynę od strony północno – wschodniej. Znajdowała się tam wówczas kuchnia dla wczasowiczów. Mniej więcej w roku 1917 Oksza została zakupiona przez Jana Bobrzyńskiego – działacza gospodarczego i ówczesnego polityka, oraz jego żonę. Następnie, jak podaje Zbigniew Moździerz w *Przewodniku szlaku stylu zakopiańskiego*, w roku 1920 Okszę zakupiło Towarzystwo „Odrodzenie”, gdzie po gruntownym remoncie i przebudowie otwarty został Zakład Profilaktyczny dla młodzieży zagrożonej gruźlicą⁷. Z powodu zmiany przeznaczenia obiektu willa Oksza uległa znaczącej modernizacji, która niestety zdegradowała jej wartość artystyczną i zabytkową. Od frontu dobudowano tarasopodcienia, który wsparty był na kamiennej podmurówce. Zlikwidowano wejście frontowe i boczne, nastąpiła przebudowa dachu oraz otynkowanie wewnętrznych ścian budynku, (Il. 6, 7). Od tego momentu obiekt zmienił swoje przeznaczenie.

---

⁶ Por. Moździerz Z., *Przewodnik Szlak Stylu Zakopiańskiego*, Zakopane 2014, s. 95.

⁷ Ibidem.

czenie także pod kątem użytkowania. Od około 1922 roku mieścił się tutaj internat a następnie prewentorium. Okres okupacji willa przetrwała bez większych zniszczeń, znajdowała się w niej wówczas Szkoła Gospodarcza. Po II wojnie światowej Oksza służyła jako prewentorium dla dzieci i młodzieży, następnie zaadaptowana została na dom wypoczynkowy. Wreszcie w 2006 roku willę Oksza przejęło Muzeum Tatrzańskie, a obiekt został wpisany do rejestru zabytków. Przeprowadzono wówczas szereg remontów i prac konserwatorskich. Odświeżono i poddano renowacji detale dekoracyjne. Oczyszczone zostały stropy, sosręby, stolarka drzwiowa i okienna⁸. Willa Oksza zaadaptowana została na Galerię Sztuki XX wieku, a pierwsza wystawa miała miejsce w 2011 roku.

Jak opisuje Zbigniew Moździerz: *„Oksza” reprezentuje wczesny okres rozwoju stylu zakopiańskiego i jest pierwszym obiektem, w którym Witkiewicz zastosował symetryczną elewację frontową z piętrową częścią centralną i parterowymi skrzydłami po obu jej stronach. Tak powstał kanon drewnianej willi Witkiewiczowskiej. W większości pomieszczeń zachowana jest pierwotna ornamentyka. Na sosrębie w salonie widoczna data budowy „1895”, a w sąsiednim pokoju inskrypcja wykonana cztery lata później: R.P. 1899 d. 7 lutego odbyło się srebrne wesele Marcina i Heleny z Reyów Kęszyckich*⁹ (Il. 8). Willa Oksza spełnia wszystkie kryteria willi w stylu witkiewiczowskim. Balkon z ażurowo wycinanych desek, półkoliste okna oraz detale nawiązujące do ornamentyki ludowej, (Il. 9). Również dekoracja rzeźbiarska wewnątrz jest typowa dla stylu zakopiańskiego. Sosręby, odrzwia, poręcze schodów wzbogacona motywami kwiatowymi, charakterystycznymi dla Tatr: lilią złotogłów, szarotką i dziewięciśm (Il. 10, 11).

3. Willa Oksza jako element szczególnie w architekturze Zakopanego

Już po przekroczeniu drewnianej bramy wjazdowej z napisem „Willa Oksza”, oddzielającej od ruchliwej, zwłaszcza w sezonie letnim, ulicy Zamoyskiego, ma się nieodparte wrażenie, jakby przekraczało się linię czasu. Drewniana willa prezentuje swoją elewację w całej okazałości. Budynek nie jest zdominowany przez otoczenie, wręcz przeciwnie, dyskretna zieleń i drobne elementy architektury krajobrazu doskonale harmonizują i podkreślają wyniosłość willi. Ponieważ znajduje się ona na liście obiektów wchodzących w skład Szlaku Stylu Zakopiańskiego oraz zaliczana jest do grona zabytków bez wątplenia jest elementem szczególnym w przestrzeni Zakopanego oraz wyjątkowym pod względem dziedzictwa narodowego. Natomiast jako jedna z filii Muzeum Tatrzańskiego, zaadaptowana na Galerię Sztuki XX wieku, jest miejscem niebywale istotnym zarówno dla mieszkańców Zakopanego, jak i dla turystów.

---

⁸ Por. Moździerz Z., *Przewodnik Szlak Stylu Zakopiańskiego*, Zakopane 2014, s. 96.

⁹ Moździerz Z., *Przewodnik Szlak Stylu Zakopiańskiego*, Zakopane 2014, s. 98.

4. Willa Oksza a prezentowane w jej wnętrzach dzieła artystów XX wieku różnych dziedzin i nurtów artystycznych

Czasem, w którym nastąpił największy rozkwit twórczości kolonii artystycznej Zakopanego był okres Młodej Polski. Początkowo pierwszym ośrodkiem rozwoju było środowisko szkoły snycerskiej, którego pionierem był Stanisław Barabasz. Następnie rozwój sztuki ewoluował dzięki dokonaniom Stanisława Witkiewicza i koncepcji stylu zakopiańskiego. Jak wyjaśnia Teresa Jabłońska, wieloletni dyrektor Muzeum Tatrzańskiego: *Około 1900 roku życie w Zakopanem „kipiało od sztuki”. Wieś stała się, obok Krakowa i w artystycznym z nim związku, ośrodkiem kultury Młodej Polski, której nurt (...) związany z górami nazywany bywa Młodą Polską tatrzańską. Do głosu doszło wtedy młode pokolenie artystów mieszkających w Zakopanem stale lub przez dłuższy czas*¹⁰.

Na początku XX wieku ówczesni artyści zakopiańscy zaczęli się jednoczyć, a w środowisku sztuki pojawiały się coraz to nowe nazwiska: Wojciech Brzega, który był pierwszym góralem po studiach rzeźbiarskich w Krakowie, malarze Stanisław Gałek, Leon Wyczółkowski i Wojciech Weiss, młody Stanisław Ignacy Witkiewicz, debiutujący jako fotograf.

Chociaż okres wybuchu pierwszej wojny światowej był czasem trudnym dla wszelkiego rodzaju twórczości artystycznej, to Zakopane wciąż było miejscem chętnie odwiedzanym przez artystów. Powstanie słynnej kolekcji karyktur Kazimierza Sichulskiego, w restauracji Stanisława Karpowicza „U Karpia” było niewątpliwie jednym z najcenniejszych śladów twórczości bohemy zakopiańskiej. I mimo, że owe prace nie są prezentowane w Galerii Sztuki XX wieku, a w Muzeum Stylu Zakopiańskiego w willi Koliba, to z pewnością zaniedbaniem byłoby nie wspomnieć o tej kolekcji. W tym czasie, wraz z nazwiskami takimi jak Leon Chwistek, August Zamoyski, Tymon Niesiołowski czy Stanisław Ignacy Witkiewicz pojawiły się także w Zakopanem zapowiedzi nowego nurtu – formizmu. Jak pisał Witkacy aprobując tym samym założenia formizmu, który sprzeciwiał się wiernemu odzwierciedlaniu rzeczywistości w sztuce: *Celem malarstwa nie jest i nigdy nie było odtworzenie, a nawet indywidualna interpretacja widzialnego świata (...), tylko stworzenie konstrukcji form na płaszczyźnie, stanowiących nierozzerwalną całość w ramach tę płaszczyzną ograniczających, czyli kompozycja*¹¹. W ten sposób powoli krystalizowała się zakopiańska awangarda. Z drugiej zaś strony bardzo silnym nurtem pozostawał, cieszący się nieustannie dużym zainteresowaniem regionalizm. Rozwijała swoją działalność Państwowa Szkoła Zawodowa Przemysłu Drzewnego, gdzie jednym z najgłośniejszych związanych z nią postaci była osoba dyrektora – architekta Karola Stryjeńskiego oraz jego żony, cenionej i renomowanej artystki – Zofii Stryjeńskiej. Coraz

¹⁰ Jabłońska T., *Sztuki piękne pod Tatrami*, Zakopane 2015, s. 209.

¹¹ Witkiewicz S. I., *Listy do Hansa Corneliusa*, cyt. za *Sztuki piękne pod Tatrami*, Zakopane 2015, s. 329.

powszechniejsza stała się organizacja wystaw uczniów Szkoły Przemysłu Drzewnego, którzy kształcili się pod kierunkiem znanych artystów. Dzięki temu rozwijała się grafika, rzeźba i rękodzieło artystyczne, które tworzyły jednocześnie główny nurt polskiej sztuki. Również Państwowa Szkoła Koronarska, na czele z malarzem Karolem Kłosowskim cieszyła się dużym zainteresowaniem a koronki stały się uzupełniającym elementem wykończenia tkanin.

Od 1925 roku na arenie sztuki zakopiańskiej zaczął dominować znów Witkacy, tym razem jednak jako Firma Portretowa „S.I. Witkiewicz” definiowana Regulaminem Firmy Portretowej „S.I. Witkiewicz”, wydanym w postaci osobnego druku, który w szesnastu paragrafach określał warunki korzystania z usług portretowania oraz precyzował typy portretów (od A do E). Jak wyjaśnia T. Jabłońska: *Portrety były sygnowane i datowane, miały określony typ i najrozmaitsze dodatkowe informacje, np. o tym, czy artysta palił (lub nie) papierosy, pił (lub nie) alkohol, o stosowanych używkach i narkotykach wyższego rzędu (kokainy, eteru, haszyszu, peyotlu, meskaliny Mercka, eukodalu) – tych ostatnich wyłącznie w przypadku typu C (...) Typ C był zarezerwowany dla znajomych i przyjaciół Witkiewicza, których portretował często w trakcie eksperymentów z narkotykami (...)*¹².

W dziedzinie malarstwa dużą popularnością i opinią najlepszych pejzażyстів dwudziestolecia międzywojennego cieszyli się Stanisław Gałek oraz Rafał Malczewski. Willa Oksza zaadaptowana na Galerię Sztuki XX wieku Muzeum Tatrzańskie skrywa w swych wnętrzach wszystkie, a przynajmniej większość, tych „perełek” sztuki zakopiańskiej minionych stuleci.

4.1 Ślady zachowane w sztuce

Inspiracje tatrzańskie

Bliskość gór oraz ich majestat zachwyca każdego, kto przyjeżdża do Zakopanego. Turystów kuszą tajemnicze ścieżki, wysokogórskie szlaki i monumentalne szczyty. Nic więc dziwnego, że także artyści bardzo często ulegali zachwytowi Tatr a swoje emocje starali się utrwalić w dziełach. Wspomniany powyżej Stanisław Gałek był pasjonatem pejzaży tatrzańskich, wśród których szczególnie upodobał sobie Morskie Oko. W Galerii Sztuki XX wieku w willi Oksza są prezentowane obecnie obrazy olejne artysty. Chociaż wystawa zatytułowana „Nie tylko Morskie Oko. Obrazy Stanisława Gałka z daru Anny Olszewskiej” w dużej mierze poświęcona jest twórczości inspirowanej właśnie Tatrami (Il. 12, 13). Jak pisał Rafał Malczewski: *Gałek miał ułożony cały program. Więc Zefiryn Cwikliński mógłby swoje owce malować w Dolinie Stawów Gąsienicowych, Hannemanowi dać Pięć Stawów plus Sikława, może Wodogrzmoty, „Cyryl” Terlecki (...) objąłby regle, Czarny Staw Gąsienicowy, może, jeżeli da rady, Kasprowy i okolice. Kłosowski nie maluje w górach (...) Gentil-Tippenhauerowa niech maluje, gdzie*

---

¹² Jabłońska T., *Sztuki piękne pod Tatrami*, Zakopane 2015, s. 329.

chce, z wyjątkiem jezior i wierchów, ale najlepiej byłoby, gdyby trzymała się Zachodnich Tatr, od Czerwonych Wierchów włącznie (...)”¹³. Obrazy artysty emanują naturalizmem i typową dla Gałka nastrojowością kolorystyki oraz cechują się wiernym odzwierciedleniem obserwowanego krajobrazu z całą jego szczegółowością. Teresa Jabłońska potwierdza *Realistycznie malowane krajobrazy tatrzańskie cieszyły się dużym powodzeniem i dobrze się sprzedawały, na co wpływ miała również atrakcyjność pewnych partii Tatr, szczególnie ulubionego przez Gałka Morskiego Oka*¹⁴. Mimo, że wśród kolekcji znajdują się także krajobrazy śródziemnomorskie, fascynacja Gałka Tatrami była ogromna, a prezentowany zbiór prac jest niewątpliwie śladem inspiracji tatrzańskich pozostawionym we współczesnej Okszy.

Kolejnym artystą wyraźnie ulegającym urokowi Tatr oraz wyróżniającym się w środowisku malarzy zakopiańskich był Rafał Malczewski. Zasłynął zwłaszcza w dziedzinie malarstwa pejzaży tatrzańskich zarówno akwarelowego jak i olejnego, które dziś prezentowane jest w jednym z wnętrz wystawowych willi Oksza (Il.14, 15). Odznaczające się niezwykłą lekkością realistyczne impresje malowane były z natury, podczas wycieczek i spacerów górskich. Sam artysta przyznawał: *Czystość tej techniki, lekkość i łatwość przenoszenia materiału daje mi możliwość utrwalenia tego, co spodoba mi się podczas bardzo nawet uciążliwej wycieczki*¹⁵. Nie ulega wątpliwości, że wpływ Tatr na jego twórczość artystyczną był ogromny. Witkacy zaś przyznaje *Tatry mogłyby działać na konsolidację twórczych, konstruktywnych pomysłów, poza dostarczaniem tła i tematów (...) Nasi naturaliści w malarstwie robią mniej lub więcej dobrze wykonane „kawałki” tatrzańskiego pejzażu, ale nikt z nich nie zdobył się, może prócz jednego Wyczółkowskiego, na głębsze ujęcie Tatr w ich, jak bym powiedział, planetarnej, a dalej metafizycznej piękności*¹⁶.

Rozpatrując kwestię śladów zachowanych w sztuce w kontekście inspiracji Tatrami nie sposób nie wspomnieć o fotografii, której to najwybitniejszymi przedstawicielami byli Stanisław Ignacy Witkiewicz oraz Mieczysław Karłowicz. Tatrzańskie fotografie obu artystów zdobią wnętrza Galerii Sztuki XX wieku w willi Oksza. Działalność fotograficzna rozwijała się już pod koniec XIX wieku, także w środowisku taterników, których czołowym przedstawicielem był Mieczysław Karłowicz. Jego fotografia wyróżniała się harmonią nastroju i ekspresji a tym samym korespondowała z założeniami malarstwa modernistycznego (Il. 16). Witkacy zajmował się natomiast fotografią artystyczną i eksperymentalną. Jego fotografie emanują metafizycznym niepokojem i ta-

---

¹³ Malczewski R., *Peppek świata Wspomnienia z Zakopanego*, s. 70.

¹⁴ Jabłońska T., *Sztuki piękne pod Tatrami*, Zakopane 2015, s. 329.

¹⁵ Malczewski R, *Moje malarstwo*, cyt. za *Sztuki piękne pod Tatrami*, Zakopane 2015, s. 331.

¹⁶ Witkiewicz S, *Tatry a współczesna twórczość literacka. Wynurzenia St. Ign. Witkiewicza*, cyt. za *Sztuki piękne pod Tatrami*, Zakopane 2015, s. 333.

jemniczością, i chociaż uwieczniają chwilę, często zachowują w sobie swoistą dynamikę krajobrazu tatrzańskiego (Il.17).

Inspiracje góralszczyzną

Istotne miejsce w sztuce zakopiańskiej z przełomu XIX i XX wieku zajmują także dzieła wyraźnie inspirowane góralszczyzną. Prekursorem i czołową twórczynią tego nurtu była Zofia Stryjeńska, autorka przede wszystkim plakatów i obrazów. Artystka zauroczona góralszczyzną i góralami potrafiła doskonale odzwierciedlić wyjątkowość miejscowego folkloru w swoich barwnych pracach. Akwarele o tematyce podhalańskiej, humorystyczne i wielowymiarowe plakaty oraz obrazki z motywami zbójnicko-góralskimi, często także przedstawiające scenki z życia codziennego górali, świadczą o talencie artystki oraz o dynamizmie, dekoracyjności i ludyczności sztuki Stryjeńskiej. W Galerii Sztuki XX wieku w willi Oksza są do dziś prezentowane jej prace, a niektóre z nich, cieszące się zresztą bardzo dużym zainteresowaniem, można nawet nabyć w formie reprodukcji plakatu (Il. 18, 19, 20). Ślady góralszczyzny są dostrzegalne wyraźnie także w gobelinach i grafikach Władysława Skoczylasa (Il. 21), czy w koronkach Karola Kłosowskiego. Rzeźby Wojciecha Brzezi (Il. 22), i Konstantego Laszczki (Il. 23), przedstawiające wizerunki górali, często pochodzących z kręgu znajomych obu artystów, również pozostawiły znak świadczący o źródle inspiracji odnajdywanym w lokalnym folklorze. Wreszcie ludowe obrazy na szkle, nawiązujące tematyką do scen z życia podhalańskich zbójników oraz przedstawiające lokalne obrzędy urzeczywistniają fascynację regionalizmem, (Il. 24). Wszystkie opisane powyżej dzieła zakorzenione są głęboko w folklorze góralskim, a dzięki uwiecznionym na nich wizerunkom i motywom ludowym miały ogromne znaczenie w formowaniu stylu polskiego, natomiast zachowane do dziś świadczą o wyjątkowej tożsamości Podhala. Jak pisze Teresa Jabłońska: *Jednak regionalizm trzymał się mocno i pozostawał nurtem, w którym ciągle widziano stylotwórcze możliwości. Podejmowana też była (...) idea włączania sztuki ludowej Podhala do dzieła kształtowania nowoczesnego stylu polskiego*¹⁷.

4.2 Ślady artystów XX wieku pozostawione w willi Oksza

Wszystkie prezentowane dziś dzieła w Galerii Sztuki XX wieku w willi Oksza, filii Muzeum Tatrzańskiego determinują tożsamość miejsca. Poprzez ogromne zróżnicowanie technik oraz wielonurtowość eksponowanych prac wpływają na wyjątkowość miejsca oraz czynią je ponadczasowym.

Portrety psychologiczne Witkacego

Wspomniana już wcześniej twórczość Witkacego w zakresie działalności jego firmy portretowej wpisuje się niewątpliwie w kanon wyjątkowych prac plastycznych eksponowanych w muzeum. Sama postać Witkacego, postrzegana

---

¹⁷ Jabłońska T., *Sztuki piękne pod Tatrami*, Zakopane 2015, s. 317.

jako ikona awangardy zakopiańskiej jest ewidentnie jedną z najpopularniejszych sylwetek utożsamianych ze sztuką Zakopanego. Jedną z sal willi Oksza, w całości poświęconą grafikom i fotografiom Witkacego, prezentuje zbiór właśnie portretów powstających pod afiliacją Firmy Portretowej „S.I. Witkiewicz” (Il. 25, 26). Przedstawione są na nich postacie ze środowiska Witkacego (Il. 27, 28), osoby z kręgu znajomych artysty oraz jego autoportrety. Chociaż sam Witkacy przyznawał, że portrety nie stanowiły dla niego wielkiej wartości twórczej, a motywacją dla niego była chęć zarobku, dziś nie ma wątpliwości, że są one integralną częścią twórczości artysty. W willi Oksza pozostawiają natomiast ślady świadczące o niekonwencjonalnej, a jednocześnie bardzo wartościowej działalności Witkacego.

Afisz i plakaty, rzeźba, fotografia, malarstwo

Willa Oksza – drewniana willa, zabytek architektury stylu zakopiańskiego, skrywa w swoich wnętrzach dzieła o różnym poziomie artyzmu. Z jednej strony zachwyca powagą i dostojnością eksponowanych na drewnianych ścianach obrazów olejnych m.in. Gałka czy Wyczółkowskiego, oraz lekkością akwareli Malczewskiego. Gdziekolwiek subtelnie wkomponowane w przestrzeń galerii fotografie o tematyce tatrzańskiej Karłowicza czy Witkiewicza, prezentujące majestat gór przyciągają uwagę pasjonatów Tatr. Jednocześnie eksponowane na drewnianych ekspozytorach rzeźbione popiersia górali autorstwa Brzegi i Laszczki są przejawem fascynacji artystów miejscowym folklorem i góralszczyzną. Z drugiej zaś strony proste, graficzne, choć nie mniej mistrzowskie, plakaty Zofii Stryjeńskiej oraz te upamiętniające zawody narciarskie organizowane przez lata w Zakopanem dopełniają doskonałości ekspozycji. Prezentowane dzieła we wnętrzach Okszy, dzięki swojej różnorodności pod względem stylu i techniki, którą były wykonywane pozostawiają ślady kulturo i stylotwórcze z przełomu ostatnich stuleci.

Wnioski

Galeria Sztuki XX wieku w willi Oksza jest miejscem wyjątkowym pod wieloma względami. Jako zabytek stylu zakopiańskiego łączy w swojej konstrukcji wszystkie elementy i cechy charakterystyczne idei Witkiewicza. Stanowiąc archetyp drewnianej willi witkiewiczowskiej jest budynkiem ponadczasowym wpisującym się harmonijnie w architekturę miasta, ale wyróżniającym w przestrzeni Zakopanego pod względem wyjątkowości mistrzowskiego projektu. Zaadaptowana na Galerię Sztuki Muzeum Tatrzańskiego z całym jej zapleczem unikatowych dzieł artystów, które współgrają z patetycznym wnętrzem willi, stanowi kompendium wiedzy o nurtach artystycznych przełomu XIX i XX wieku. Z jednej strony ślady utrwalone w pracach nawiązują przede wszystkim do fascynacji Tatrami i góralszczyzną. Z drugiej zaś różnorodność technik oraz dziedzin sztuki poprzez typowe dla galerii sztuki zestawienie rzeźby, malarstwa, fotografii, plakatu oraz portretów psychologicznych sprawia, że każde

dzieło pozostawia odrębny ślad stanowiący dziedzictwo sztuki i determinujący tożsamość miejsca.

Bibliografia

1. Brzega W., *Żywot górala poczciwego. Wspomnienia i gawędy*, Kraków: Wydawnictwo literackie, Kraków 1969.
2. Jabłońska T., *Sztuki piękne pod Tatrami*, Zakopane 2015.
3. Jabłońska T., *Stanisława Witkiewicza styl zakopiański*, BOSZ, Olszanica 2008.
4. Jabłońska T., *Muzeum Stylu Zakopiańskiego im. Stanisława Witkiewicza Przewodnik*, Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, Zakopane 2006.
5. Malczewski R., *Pępek świata. Wspomnienia o Zakopanem*, Wydawnictwo LTW, Warszawa 1999.
6. Moździerz Z., *Przewodnik Szlak Stylu Zakopiańskiego*, Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, Zakopane 2014.
7. Moździerz Z., *Architektura i rozwój przestrzenny Zakopanego 1600-2013*, Materiały Towarzystwa Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, Zakopane 2013.
8. Witkiewicz S., *Styl zakopiański* [w:] Pisma zebrane, t.1, Sztuka i krytyka u nas, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1971.

Streszczenie

W niniejszym artykule rozpatrzono przestrzeń willi Oksza w kontekście elementu szczególnego w architekturze Zakopanego – jako zabytku stylu zakopiańskiego oraz w kategorii Galerii Sztuki XX wieku. Willa Oksza, jako zabytek architektury drewnianej oraz projekt twórcy stylu zakopiańskiego, Stanisława Witkiewicza, jest miejscem wyjątkowym, emanującym harmonią i ładem. Jednakże zaadaptowana na Galerię Sztuki XX wieku skrywa w swoich wnętrzach niezwykle dzieła przedstawicieli różnych nurtów artystycznych i epok. W artykule przedstawiono i scharakteryzowano ślady – dzieła pozostawione przez artystów związanych z Zakopanem, które czynią willę Oksza miejscem jeszcze bardziej wyjątkowym i ponadczasowym.

Summary

This article discusses the issue of the Oksza villa space's as an particular element of the Zakopane's architecture, as an monument of Zakopane style and also as a Gallery of 20th Century Art. Designed by the creator of the Zakopane style – Stanisław Witkiewicz Oksza villa is an particular place that emanates the

harmony and order. However in the interiors of villa converted into a Gallery of 20th Century Art are hidden extraordinary works of art of the different styles and artist trends. In the article are also presented and described traces – works of art of various artist connected with Zakopane that makes Oksza villa a place even more particular and timeless.

Ilustracje

II. 1. Willa Koliba.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 2. Willa Oksza w budowie.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 3. Willa Oksza w budowie.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 4. Willa Oksza.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 5. Mieszkańcy willi Oksza.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 6. Mieszkańcy willi Oksza.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 7. Willa Oksza po przebudowie.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 8. Willa Oksza obecnie.

Źródło: opracowanie własne.

II. 9. Willa Oksza obecnie.

Źródło: opracowanie własne.

II. 10. Willa Oksza – wnętrze.

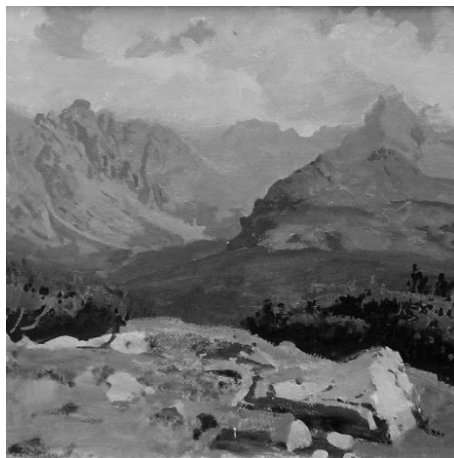
Źródło: opracowanie własne.

II. 11. Willa Oksza – wnętrze.

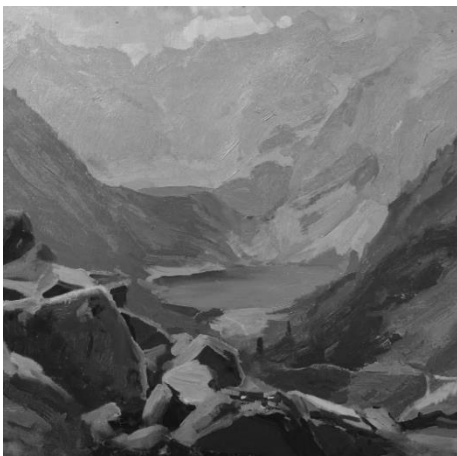
Źródło: opracowanie własne.

II. 12. Obraz Stanisława Gałka.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 13. Obraz Stanisława Gałka.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 14. Obraz Rafała Malczewskiego.

Źródło: opracowanie własne.

II. 15. Obraz Rafała Malczewskiego.

Źródło: opracowanie własne.

II. 16. Fotografia Mieczysława Karłowicza.

Źródło: opracowanie własne.

II. 17. Fotografia Stanisława Ignacego Witkiewicza.

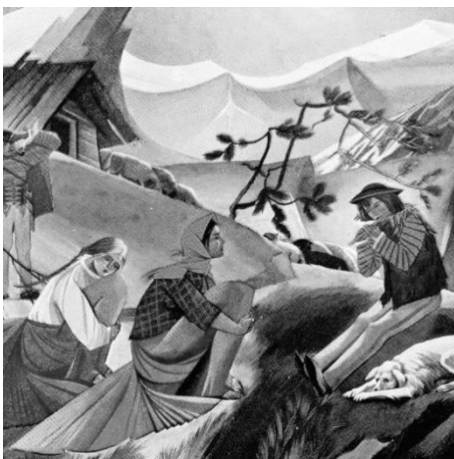
Źródło: opracowanie własne

II. 18. Obraz Zofii Stryjeńskiej.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 19. Obraz Zofii Stryjeńskiej.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 20. Plakat Zofii Stryjeńskiej.

Źródło: ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego.

II. 21. Grafika Władysława Skoczylasa.

Źródło: opracowanie własne.

II. 22. Rzeźby Wojciecha Brzezi.

Źródło: opracowanie własne.

II. 23. Rzeźba Konstantego Laszczki.

Źródło: opracowanie własne.

II. 24. Obrazek na szkle.

Źródło: opracowanie własne.

II. 25. Portrety i fotografie Witkacego.

Źródło: opracowanie własne.

II. 26. Portrety i fotografie Witkacego.

Źródło: opracowanie własne.

II. 27. Portret Neny Stachurskiej.

Źródło: opracowanie własne.

II. 28. Portret Neny Stachurskiej.

Źródło: opracowanie własne.

Informacje o autorce

Emilia Pomiankiewicz
Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania,
Wydział Architektury, Architektura Krajobrazu
e.pomiankiewicz@gmail.com